

İstanbul'da ayazma kültürü ve Balıklı Ayazması

ÖNDER KAYA

A

YAZMA kelimesi Yunanca olup “kutsal yer” anlamına gelen “Hagiasma” ibâresinin gündelik dilimize yerleşmiş şeklidir.

Ortodoks mezhebi inananlarınca bâzı yerlerde çıkan yer altı suları, değişik aziz mitleri ile birleştirilerek kutsallaştırılmış ve bunun netîcesinde ayazma kültü ortaya çıkmıştır. İstanbul sözü konusu olduğunda bir kısmı hâlihazırda ziyâret edilen, bir kısmı ise zaman içinde unutulmuş pek çok ayazma bulunmaktadır. Üstelik bu yerler sâdece Ortodokslar açısından değil, Müslüman halk tarafından da rağbet gören ve şifâ amacı ile sıklıkla ziyâret edilen mekânlar konumundadır.

Ayazma denilince akla Ortodoks inancı içindeki kutsal su kültü gelir. Bu kült, Rum Ortodoks cemâati için geçerli olup diğer cemâatlerde ayazma kültü yer almaz. Ayazma kültürüne yabancı olan Batılılar, İstanbul’a geldikleri zaman karşılaştıkları bu yapıları biraz da alaycı bir dille zikrederler. Örneğin XVII. yüzyılda şehri ziyâret eden Josephus Grelot, şehirdeki ayazmalardan şu ifâdelerle bahseder: “Rumların kentte ya da köyde, her yerde birçok mücizevî çeşmesi vardır. Doğalı yoksa, metal borulardan geçenleri de her zaman bâzı etkilere sâhiptir. Papazlar, yâni Rum râhipler mutlaka kiliselerine yakın, ister kendilerine ister gerçekte var olan bâzı iyi etkilere sâhip birkaç kuyu bulmayı becerirler.”

Bununla birlikte bir zamanlar Rumlara âit olduğu hâlde Osmanlılar eliyle Ermenilere verilen Samatya’daki Sulu Manastır (Surb Kevork), Kumkapı’daki Surp Asdvadzazdin ve Balat’taki Surp Hreşdağabet kiliselerinde durum farklıdır. Her üç kilisede de Rumlardan kalma ayazmalar bulunmaktadır ve bunlar hâlen itinâ ile muhâfaza edilmektedir.

Ayazma suları, şifâ niyetine içilir. Hatta çeşitli hastalıklara dûçar olanlar için bu sular şişelere konarak götürülür. Su, vücûdun ağrıyan bölgelerine de sürülür. Bâzı ayazmalar birtakım hastalıklar için sürekli gidilen adreslerdir. Meselâ Balıklı Ayazması’nın kalp ve bacak ağrılarına, Kuruçeşme’deki Aya Dimitri Ayazması’nın felçli ya da konuşamayan çocuklara iyi geldiğine

inanılır. Ayazmada murâdı olan kişi bir sonraki gelişinde berâberinde kandiller için yağ, süpürge ya da faraş getirir. Bâzı yerlerde küçük bir bebek, anahtarlık tarzı şeylerin getirildiği de olur. Bâzı ayazmalarda murâdın olması için duvarlara yazı yazıldığı da görülür. Bâzen de hasta olan kişinin atleti ya da giysisi getirilerek ayazma suyu ile yıkanır ve giysi tekrar hastaya giydirilerek hastanın şifâ bulması beklenir. Hâsılı söz konusu uygulamaların psişik açıdan insanları rahatlattığı söylenebilir.

Bâzı ayazmaların geçmişi Bizans devrine kadar dayanır. Bunlar arasında Samatya’daki Studion ve Surp Kevork, Ayvansaray’daki Blaherna, Zeytinburnu’ndaki Balıklı, Eğrikapı’daki Hançerli Meryem Kilisesi bünyesindeki Aya Pareskevi hemen ilk akla gelenlerdir. XVIII. yüzyıldan itibaren ise ayazma

sayısında hızlı bir artış gözlemlenir. Ayazmalar konusunda 1992 yılında kapsamlı bir çalışmaya imzâ atan Mebrûre Değer, 1951’den itibaren yeni bir ayazmaya tesâdüf etmediğini belirtir. XX. yüzyıl başlarında İstanbul’da bir kısmı kilise bünyesinde bir kısmı ise bağımsız yaklaşık 150 kadar ayazma bulunuyordu. Ancak bu ayazmalardan bâzıları Emirgân’daki Aya Pandaleimon, Kasımpaşa’daki Aya Nikola, Langa’daki Aya Pareskevi ayazmaları misâli yol yapımı ya da inşaat sırasında ortadan kaldırılırdı. Bir kısmı da Kuruçeşme’deki Aya Nikola Ayazması örneğinde olduğu gibi bakımsızlıktan tanınmayacak hâle geldi. Daha 1950’li yıllarda pek çok ayazma özel mülkiyete âit alanların içinde kalmıştı. Meselâ Fener’deki Aya Eftimos Ayazması Doğramacı Sinan’ın evinin avlusunda, Küçükçekmece’de-

ki Aya Haralambos Ayazması Salim Korkmaz'a âit çiftliğin bahçesinde, Bebek Aya İonnes Ayazması 102 kapı numaralı Şemsi Bey'in evinin altında, Topçular Aya İonnes Ayazması Ali Gâlip Bey'in bahçesinde, İstinye Aya Nikola Ayazması Mısırlı İsmail Paşa yalısının arâzisi içinde, Topkapı Aya Pandaleimon Ayazması Bay Hamid'e âit Kırkkavak bahçesinde kalmıştı bile. Bu ayazmaların çoğu ya ortadan kaldırılmış ya da mülk sâhibinin kişisel kullanımına hasredilmişti. Hâlihazırda kilise ve özel ayazmaların toplam sayısının 70-80 civârında olduğu sanılmaktadır. Ayrıca İstanbul'un hızla büyümesi hem mekânsal olarak ayazmaların ortadan kalkma tehlikesini hem de ayazma sularının kirlenme riskini berâberinde getirmektedir.

Her ayazmanın bir kutsal isim günü vardır ve bu gün içinde ayazmanın ziyâretçileri daha da artar. Pek çok ayazma, kilise bahçesinde yer alır; ama bunun dışında Moda'da Koço Lokantası'nın yanında bulunan Aya Ekaterini Ayazması gibi bağımsız ayazma yapıları da vardır. Ayazma sularının bir kısmı kaynak bir kısmı ise kuyu suyudur. Bu sular kutsal kabul edildikleri için giderleri genellikle lağıma değil, mümkün merteye denize verilir. Meselâ Kuruçeşme Aya Dimitri ve Büyükdere Aya Pareskevi ayazmalarında durum böyledir.

Bâzen de getirilen su, bereket olması amacıyla eşe dosta ikram edilir. Miss Julia Pardoe, kaleme aldığı seyahatnâmesinde Balıklı Ayazması'nı anlattığı kısımda şunları söyler: "Yanlarında getirdikleri kapları doldurmayı başaran bâzıları, başları çıplak hâlde durup soğuk suyu tıraşlı tepelerinden aşağı döküyorlardı. Topal kişiler toprak testileri ayaklarına boşaltıyorlardı. Kimileri suyu göğüslerine döküyor kimileri de içiyordu."

Bâzi ayazmaların belli dertlere iyi geldiği şeklinde halk arasında yaygın bir inanış vardır. Meselâ Kuruçeşme'deki Aziz Dimitrios Ayazması'nın bebek emziren kadınların sütünü bollaştırdığına, Hasköy'deki Aya Paraskevi Ayazması'nın sıtma hastalığına, Ayvansaray'daki Meryem Ana (Blaherna) Ayazması'nın da göz hastalıklarına, havâle illetine, menenjite ve kekemeliğe iyi

geldiğine inanılır. Eğrikapı'da Panayia Suda Kilisesi'nin altında bulunan Timia Zoni Ayazması ise akıl hastalarının bağlandığı bir mekândı.

Unkapanı semtinde Ayın Biri Ayazması'nda olduğu gibi, ayazmaların bir kısmında duâ şapeli ve ayazma farklı mekânlardadır. Üst kat bir nevi şapel vazifesi görürken ayazmadan istifâde etmek için alt kata inilmesi gerekir. Ancak Balıklı Ayazması'nda olduğu gibi şapel ile ayazmanın iç içe geçtiği mekânlar da vardır. Ayazmaların günümüze kadar korunarak gelenlerine bakıldığında bunların daha ziyâde bir kilisenin parçası olduğu görülür. Ancak pek çok bağımsız ayazma da bulunmaktadır. Bu ayazmalar sâhip çıkacak kişilerin olmaması durumunda kaderine terk edilir. Zaman içinde bakımsızlıktan çöplüğe döner ya da bir inşaatın temelinde kalır.

Yazımıza konu teşkil eden ve Zeytinburnu ilçesi sınırları içinde kalan Balıklı Kilisesi ve Ayazması, İstanbul'un gündelik hayhuyu içinde gözden kaçırdığımız önemli mekânlardan birisi konumundadır. Zîra Balıklı'nın halk folklorundaki yeri bir tarafa, Ortodoks dünyâsının rûhânî liderleri olarak kabul gören Fener Rum patrikleri de son yıllarına burada çekilmektedirler. Aynı şekilde ayazmanın avlusunda çeşitli sebeplerle ortadan kaldırılan, Ortodoks Hıristiyan âit pek çok mezar taşına tesâdüf etmek de mümkün. Bunlardan bâzıları, Karamanlıca ifâdeler taşıyan mezar taşlarıdır. Yâni Yunan alfabesi

kullanılmak sûretiyle, Türkçe olarak kaleme alınmışlardır. Aynı şekilde bu kompleksin hemen yanı başında bulunan mezar alanı da İstanbul Ortodoks cemâatinin en önemli defin mekânlarından birisidir. Bilindiği üzere Yedikule ve civârı, bir zamanlar hatırı sayılır bir Rum nüfus barındırıyordu.

Ayazmanın tâkip edilebilen târihi V. yüzyıla kadar gider. Ayazmayı inşâ eden kişi, Doğu Roma imparatorlarından V. Leon'dur. Hatta Leon'un tahta çıkmasına vesîle olan bir kerâmet ile ayazmanın yolu kesişir. Anlatılana göre Leon, yoksul bir genç iken kör ve yaşlıca bir adam, ayazmanın olduğu mevkide kendisinden yardım ister. Adam, geleceğin imparatorundan, hem gölgelik bir yere çekilmesini hem de bir parça su bulmasını ricâ eder. Sonrasında Leon, ilâhî bir ses işitir. Ses, ayazmanın bulunduğu yeri işâret ederek "Buradaki çamurdan ihtiyarın gözlerine sür! Sonrasında ise yine buradaki kaynaktan çıkmakta olan su ile hem kendi yüzünü hem de ihtiyarın yüzünü yıka! O görecektir, sen ise imparator olacaksın." demektedir. Leon, sesin verdiği direktifleri harfiyen yerine getirir. İhtiyarın görmeye başlaması ile birlikte de imparator olacağına dâir inancı pekişir. Sonrasında orduya yazılacak ve imparatorluğa kadar yükselecektir. İmparator olduktan sonra da buna vesîle olan hâdisenin onuruna Hz. Meryem adına, Balıklı Ayazması'nı yaptıracaktır.

Bu ve buna benzer hikâyeler Bizans târihinde başka imparatorlar için de

*Bu yerler sâdece Ortodokslar açısından değil,
Müslüman halk tarafından da rağbet gören ve şifâ amacı ile
sıklıkla ziyâret edilen mekânlar konumundadır.*

anlatılır. Bilinen o ki, Leon'dan bir süre sonra imparatorluk tahtına oturan Justinyanus çiçekli çayırları ve meyve ağaçları ile insana huzur veren bir mevkiye inşâ olunan bu yapıyı, esaslı biçimde elden geçirmiştir. Bu onarım esnâsında Ayasofya'nın yapımından artakalan malzemeler kullanılmış, yanına bir de küçük şapel eklenmiştir. Justinianus'un muztarip olduğu mesâne rahatsızlığından da, yine ayazmanın suyu sâyesinde kurtulduğu rivâyet olunur. Ayazmanın şifâ verici özelliğine hemen her dönemde kuvvetle inanılmıştır. Nitekim 1863-64 yılları arasında İstanbul'da Osmanlı Bankası'nda çalışan Fransız Rene Du Parquet, kaleme aldığı notlarında buradan bahsederken pek çok hastanın battaniyeye sarılmış bir vaziyette yerde yattıklarını ve başlarında da onları buraya getiren yakınlarının olduğunu aktarır.

Ayazma, aynı zamanda sâhip olduğu doğal güzellikleri vesîlesiyle de imparatorların sıklıkla ziyâret ettiği bir mekân olagelmıştır. Nitekim Ermeni müellif Eremya Çelebi Kömürçiyân, burada imparator Makedonyalı Basil'in "Pighea" adı verilen bir saray inşâ ettirdiğini, gerek kendisinin gerekse halefi olan imparatorların bahar aylarını burada geçirmekten keyif aldıklarını belirtir. Yine Hz. İsa'nın göğe yükselmesi anısına yapılan törenler için de ayazma ve kilisesi, imparatorlar tarafından en çok tercih edilen mekânlardan biri durumundaydı.

Ayazma, Bizans, Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde değişik nedenlerden dolayı defalarca tahrîbata uğrar. Bâzen gerekçe bir tabii âfet, bâzen bir muhâsara bâzen de 6-7 Eylül Olayları'nda olduğu üzere hatırlanması bile acı veren hâdiselerdir. Kilise ve ayazma ilk ciddi tahrîbatı VIII. yüzyılda kent önlerine kadar sokulan Bulgarlar sebebiyle yaşadı. Bu saldırı sırasında ayazma tahrip edildi. İlerleyen yıllarda tâmir edildiyse de X. yüzyılda gerçekleşen bir başka

Bulgar saldırısı netîcesinde yeniden hasar gördü. Önemli darbelerden birini de şehre târihindeki en karanlık dönemlerinden birini yaşatan 1204 târihli Haçlı işgali sırasında aldı ve Katoliklerce istilâ olundu. İstilânın ardından Ortodoks halkın girişimleri ile tekrar tâmir edildi. Sultan II. Murad zamânında ve 1422 yılında gerçekleşen İstanbul kuşatmasında ise pâdişâhın ordugâhı bu civarda kurulmuştu. Hatta bâzi kaynaklarda, sultanın muhâsaranın bâzi safhalarında burada kaldığı zikredilir. Ayazmanın kilisesi, İstanbul'un fethinden sonraki yıllarda harap durumdadır.

Osmanlı Devleti zamânında da ayazma, önemli bir ziyâretgâh olma konumunu devam ettirdi. XVI. yüzyıl ortalarında İstanbul'a gelen Fransız Petrus Gyllius, kısaca da olsa bu ayazmadan bahseder. Ayazma suyunun asırlardan beri kesintisiz aktığını ve Ortodoksların da bu suyu büyük bir saygı ile içtiğini söyler. Yine aynı yüzyılda İstanbul'da bulunan Stephan Gerlach, 27 Nisan 1576 târihine denk düşen paskalya yortusunda ayazmayı ziyâret eder ve yapı hakkında kısaca bilgi verir. Sularının şifâlı olduğunu, pek çok mûcize yaratıp pek çok hastayı iyileştirdiğini söyler. Yazar, halk arasındaki bir inanışa da anlatımında yer verir. Buna göre, son zamanlarda ayazma suyunun sebebiyet verdiği mûcizeler, Hıristiyanların artan günahları sebebiyle azalmıştır.

Ayazma, tıpkı Samatya bölgesindeki "Sulu Manastır" gibi, bir dönem Ermeni ve Rum cemâatlerinin arasının açılmasına neden olmuştur. İlk ciddi ihtilâf, III. Ahmed'in saltanatının ilk yıllarına denk düşen 1703-1704 yılları arasında ortaya çıkmıştı, lâkin dönemin pâdişâhı III. Ahmed kesin bir şekilde ayazmanın Rumlara âit olduğunu karara bağladı. 1732'de dönemin nüfuzlu Ermeni mîmarlarından Şirin Kalfa'nın girişimleri ile bu konu bir kez daha gündeme getirilince III. Ahmed'in halefi olan

I. Mahmud, bir kez daha Rumlardan yana hüküm verdi. Yeri gelmişken hemen belirtelim ki III. Ahmed'in saltanatı, gayrimüslim cemâatlere çok önemli imkânlar sağlamıştır. İlim ve eğlence mahfillerine yakınlığı ile tanınan, kültürel aktiviteleri destekleyen pâdişâh, hem Ermeni hem de Rum cemâatinin harap olan yapıları için yaptıkları başvuruları olumlu karşılamış ve böylelikle pek çok azınlık yapısı bu dönemde ihyâ edilmiştir. Bu ortamdan nasîbini alan eserlerden biri de Balıklı Ayazması olmuştur. Dönemin Terkos metropoliti Nikomidis, kendisinin rûhânî yetki alanına giren bir bölgede yer alan ayazmayı, cemâatten topladığı yardımları da kullanarak esaslı biçimde elden geçirmiştir.

Ayazma, 1821'de meydana gelen Yunan ihtilâli sırasında yağmalandı ve büyük hasara uğradı. Sonrasında ise bir kez daha elden geçirildi. Reşad Ekrem Koçu'nun yayımladığı İstanbul Ansiklopedisi'nde ayazma ile ilgili maddeyi kaleme alan Neoklis Sarris, kilisenin II. Mahmud zamânındaki Yunan ihtilâli olayları sebebiyle yağmalandığını, ancak bu pâdişâhın kilise ve ayazmaya hürmette kusur etmediğini belirtir. Daha da ileri giderek II. Mahmud'un ayazmada şifâ bulmak amacıyla yüzünü yıkayan ilk ve son Osmanlı pâdişâhı olduğunu, bunun da Rum cemâatinde çok büyük bir sempati ile karşılandığını notlarına kaydeder. Günümüzdeki kilise binâsı işte Sultan II. Mahmud zamânında dönemin Fener Rum patriği I. Konstantinos'un teşebbüsleriyle inşâ olunan bu yapıdır. İnşaat sırasında ortaya çıkan Bizans devrinden kalma temeller esas alınarak kilise yeniden yapılmıştır.

Bu yıllarda, yâni 1830'larda İstanbul'a gelen Miss Julia Pardoe da ayazmayı ziyâret edenlerdendir. Ancak ziyâretinden çok memnun intibâlarla ayrılmaz. Her şeyden önce ayazmaya inen merdivenler taşınan sulardan

dolayı ıslanmış ve kayganlaşmıştır. Şapel son derece karanlık olup hınca hınc doludur ve buraya gelen insanların dinsel fanatizmi yüzünden ezilmek işten bile değildir. Pardoe, bahşiş verdiği bir papazın ve kendisine refâkat eden kişilerin sayesinde zorlukla ayazma çeşmelerinden birine yanaşır. Bir yudum su alır ve bu suyun o vakte kadar içtiği en kötü su olduğunu, ikinci yudumu içmesi içinse susuzluktan ölmesi gerektiğini sözlerine ilâve eder. Yine kendi ifâdesiyle ayazmadan âdeta kaçarcasına çıkar.

1874 yılına geldiğinde bu kez İtalyan seyyah Edmondo de Amicis'in yolu, Bizans surlarını inceleme vesîlesi ile ayazmaya düşer. Silivrikapı civârında tesâdüf ettiği bir keşiş onu Balıklı Ayazması'na götürür. Ayazmaya indikten sonra keşiş, ilk iş olarak Amicis'e kırmızı renkli balıkları gösterir. Sonrasında ise Amicis'in anlamadığı birtakım kelimeler mırıldanır ki Amicis bu sözleri "meşhur balık hikâyesi" olarak yorumlar. Bunun akabinde de tavada kızaran balıklarla ilgili efsâne, yazar tarafından

zikredilir. Son olarak keşiş, kutsal sudan bir parça alarak Katolik mezhebine mensup seyyahımızın yüzüne serper. Karşılığında da Amicis biraz istihzâ biçimde, "Serptiği damlalar para olup avuçlarına düştü." demek sûretiyle keşişlerin bu seremoniyi geçim kapısı yaptıklarından dem vurur.

Cumhûriyet döneminde de belli târihlerde Rum cemâati tarafından çeşitli gerekçelerle restorasyon faaliyetleri devam etmiştir. İlk ciddî restorasyon Niğdeli Minas K. Maksimiadis'in katkısıyla 1933'te gerçekleşmiştir. Sonrasında kilise 1955 yılındaki 6-7 Eylül Olayları'nda yağmaya maruz kalmıştır. 1995 yılında ise hâlihazırda patrik olan Bartelemeos'un girişimleriyle yeniden restore edilerek ibâdete açılmıştır.

Yapı, târihsel süreçte İstanbul'un Silivri tarafına açılan kapısına olan yakınlığından dolayı "Porta Selymbria" diye bilinen yere birkaç yüz metre kadar uzaklıktaydı. Sonradan bu kapı da belli dönemlerde kiliseye atfen "Porta Pigi" olarak anılacaktır. Kilisenin orijinal adı "Zoodokhos Pigi", yâni "Yaşam

bahşeden kaynak" olduğundan buraya açılan kapı da bu şekilde isimlendirilmiştir. Ruslar ise buraya "Jivonosnago İstoçnika Baluklu" derler. Rus hacıların İstanbul'a geldiklerinde Ayasofya, Kariye ve Zeyrek gibi mâbetlerin yanı sıra buraya da geldiklerini 1887'de Kudüs'e doğru yola çıkan A. Koptev'in anılarından öğreniyoruz.

Biraz da Balıklı'nın bugünkü durumundan kısaca bahsedelim: Günümüzde burayı ziyâret etmek isteyenler Silivrikapı'dan çıkarak karşıda uzanan mezar alanını ikiye bölen yola saptıklarında ayazmaya ulaşabilirler. Ayazmanın bir yanı Balıklı Caddesi'ne, diğer tarafı ise Seyyit Nizam Caddesi'ne bakmaktadır. Dinsel yapı kompleksi, yüksek duvarlarla sokaktan tecrit edilmiş durumdadır. Ayazmanın hemen girişinde bir görevli kulübesi bulunmakta ve görevliler ziyâretçilere yardımcı olarak ayazmaya yönlendirmektedirler.

Ayazmanın avlusu bakımlıdır. Yalnız dikkatli bakınca zeminin mermer mezar taşları ile kaplı olduğunu görebilirsiniz. Söz konusu mezar taşları ile

ilgili olarak Reşad Ekrem Koçu, İstanbul Ansiklopedisi'nin "Balıklı Ayazma Kilisesi" maddesinde detaylı bilgiler aktarır. Kiliseyi ve avlusunu Hristo Candaris adlı bir papazın nezâretinde gezen Koçu, yapının 1933'te esaslı bir onarımdan geçtiğini belirttikten sonra şu satırlara yer verir: "Son tâmir esnâsında kilisenin dış avlusunu, civardaki Rum mezarlığından sökülen kabir taşlarıyla döşemişler!.. Bir bakımdan hazin bir bakımdan da ölümlere rahmet vesilesi olmuş. Bu kabir taşlarının mühim bir kısmı, Yunan harfleriyle Türkçe yazılmışlardır (...) Ayak altındaki bu Karamanlı kabir taşlarının çoğunda sâhibinin işine, mesleğine göre remiz şeklinde resimler vardır. Meselâ bakalda terâzi, meyhânedede rakı kadehi ile rakı güğümü gibi."

Bugün de aradan geçen üç çeyrek asra rağmen bu taşları aynen görmek mümkün. Kompleksin yapımına vesile olan ayazma ise avlunun kuzeybatı köşesinde yer alır. Ayazma bugün de yoğun bir ziyaretçi akınına uğramakta. Özellikle hafta sonlarında patrikhâ-nede âyin dinlemeye gelen Ortodoks

turistler, sonrasında burayı da ziyâret etmekte ve yapı kompleksini şenlendirmektedirler. Ayazmaya 19 basamakla inilmekte. Toplam dört musluğun olduğu ayazmada dileyen bardakla su içebilmekte, dileyen ise plastik şişelere konmuş suları berâberinde götürebilmektedir. Musluğun tam karşısında ise küçük bir şapel bulunmaktadır. Burada baş meleklerden Mikâil'in yanı sıra Hz. İsa, Hz. Meryem ve Hz. Yahya'ya âit ikonalar yer alır. Ayrıca mum yakmak için iki de mumluk bulunmaktadır. Ayazmanın kaynağı ise ışıklandırılmıştır. Bu kaynağın içinde Balıklı Ayazma'sı'na adını veren ve çeşitli efsânelere konu olan kırmızı balıkları da görebilirsiniz. Onlar hakkında anlatılan hikâyelerin en meşhuru, İstanbul'un fethi ile alâkalı olanıdır.

Anlatılana göre, şehir muhâsara edildiği sırada, ayazmanın kilisesinde görevli papazlardan biri balık kızartmaktadır. Kendisine şehrin Osmanlılar tarafından ele geçirildiği haberi verildiğinde bu habere inanmak istemediğinden "Şu kızarttığım balıklar tavadan canlanarak sıçrayıp çıkarlarsa ben de o zaman şehrin düştüğüne inanırım." der. Lâkin bir mucize gerçekleşir ve canlanan balıklar sıçrayarak ayazmanın sularına atlar. İşte halk nazarında ayazmada yüzen balıkların, bu balıkların soyundan geldiğine inanılır. Bu efsânenin değişik bir versiyonu ise Miss Julia Pardoe'nun seyahatnâmesinde geçer. Onun anlatımına göre bir aziz ya da azîze ayazmanın yakınlarındaki Meryem Ana mâbedine hacca gelir. Ancak çok acıkmıştır. Mâbetteki keşişlerden yiyecek ister, lâkin talebi geri çevrilir. Bunun üzerine ayazmadaki balıklar sudan sıçrayarak keşişlerin kendilerine yemek pişirdikleri köze atarlar ve böylelikle âdeta din uğruna kendilerini fedâ ederler.

Ayazmanın geldiğiniz kapısından değil de diğer kapısından çıkarsanız kilisenin arka avlusuna ulaşırsınız. Burası belki de Balıklı'nın en önemli mekânlarından birisidir. Zira 1841'den itibaren İstanbul'da vefat eden bütün patrikler buradaki avluya defnedilmiştir. Konsantin Araboğlu gibi nüfus mübâdelesi bağlamında mübâdele olunmak durumunda kalan ya da patrik Meletios gibi Millî Mücâdele zamânında açık bir

şekilde Venizelist politikalar tâkip ettiği için ülkeyi terk eden birkaç istisnâ isim dışında, Ortodoks dünyâsının rûhânî liderlerinin ebedî istirahatgâhı burasıdır ve oldukça önemli bir târihe tanıklık eder. Lahitlerin mermer kapaklarında patriklerin isimleri, biraz dikkat edildiği takdirde okunabilmekte; Athenoğoras, Benyamin, Maksimus, Dorotheos, Fotios, Dimitrios gibi isimler rahatlıkla seçilebilmektedir.

Uzun lafın kısası Balıklı; avlusu, kutsal su kaynağı, kilisesi ve patrik mezarları ile İstanbulluların ya da İstanbul'a yolu düşenlerin mutlaka görmesi gereken bir mekân.

KAYNAKÇA

- ❑ Sermet Muhtar Alus, *İstanbul Kazan, Ben Keçpe*, haz. Necdet Sakaoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995.
- ❑ Celâl Esad Arseven, *Eski İstanbul Abidât ve Mebânisi*, haz. Dilek Yelkenci, Çelik Gülersoy Vakfı, Şefik Matbaası, İstanbul, 1989.
- ❑ Edmondo de Amicis, *İstanbul: 1874*, çev. Beynun Akyavaş, İstanbul, 1993.
- ❑ M. Halit Bayrı, "İstanbul İlinde Yer Adları X: Ayazmalar, Kaynaklar", *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, yıl: 4, c. 2, sayı: 45, s. 715-718.
- ❑ Demet Kılınc Çimen, Halk İnanışları Açısından İstanbul'daki Kilise ve Ayazmalar, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010.
- ❑ Mebrure Değer, "İstanbul Ayazmalarında Halk Tedavisi", *IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri*, IV. Cilt, Ankara, 1992, s. 79-89.
- ❑ Burçak Evren (haz.), *Surlann Öte Yanı Zeytinburnu*, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2005, s. 40-67.
- ❑ Hakkı Göktürk, Ayazmalarla ilgili maddeler, *İstanbul Ansiklopedisi*, c. III, İstanbul, 1960, s. 1561-1598.
- ❑ Stephan Gerlach, *Türkiye Günlüğü 1573-1676*, çev. Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2007
- ❑ Josephus Grelot, *İstanbul Seyahatnamesi*, çev. Maide Selen, Pera Turizm, İstanbul, 1998.
- ❑ Petrus Gyllius, *İstanbul'un Tarihi Eserleri*, çev. Erendiz Özbayoğlu, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1997.
- ❑ Zafer Karaca, *İstanbul'da Tanzimat Öncesi Rum Ortodoks Kiliseleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008.
- ❑ Zafer Karaca, "Zoodohos Piyi Kilisesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. 7, İstanbul, 1994, s. 565-566.
- ❑ Enis Karakaya, "Ayazmalar", *İstanbul Ansiklopedisi*, NTV Yayınları, İstanbul, 2010, s. 154-158.
- ❑ Enis Karakaya, "Bizans Ayazmaları (Bir Deneme)", *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, sayı: 16, İstanbul, 2002, s. 35-45.
- ❑ Eremya Çelebi Kömürçüyan, *İstanbul Tarihi (XVII. Asırda İstanbul)*, çev. Hrand D. Andreasyan, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1988.
- ❑ Kevork Pamukçyan, *İstanbul Yazıları*, haz. Osman Köker, I, İstanbul, 2002.
- ❑ Miss Julia Pardoe, *Sultanlar Şehri İstanbul*, çev. Banu Büyükkal, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009.
- ❑ Rene du Parquet, *İstanbul'da Bir Yıl*, çev. Sertaç Canbolat, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2008.
- ❑ Prokopios, *İstanbul'da Iustianus Döneminde Yapılan*, Birinci Kitap, çev. Erendiz Özbayoğlu, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1994.
- ❑ Neoklis Sarris, "Balıklı Ayazması Kilisesi", *İstanbul Ansiklopedisi*, c. 4, İstanbul, 1960, s. 2016-2019.
- ❑ Sennur Sezer-Adnan Özyalçın, *Öyküleriyle İstanbul Anıtları*, I, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2010.
- ❑ Ersoy Soydan, "İstanbul Ayazmaları ve Bir İnanç Merkezine Dönüşen Meryem Ana Ayazması", *Uluslararası İstanbul Tarihi Yanında Sempozyumu*, İstanbul, 2014, s. 645-65.
- ❑ Eva Şarlak, *İstanbul'un 100 Kilisesi*, İBB Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul, 2010.
- ❑ Fatih Ünal, "Kudüs Yolcusu A. Koptev'in İstanbul Hâtıraları (1887)", *Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, c. 34, sayı: 57, Ankara, 2015, s. 159-198.